

Význam polního opevnění v historii válečnictví.

Generál Klingbeil dokazuje v článku „Vliv polního opevnění na operace ve Východním Prusku v r. 1914—15“, o kterém jsem právě pojednal v „Rozhledech technických zbraní“, roč. II. (1932), čís. 2, str. 34, na zkušenostech získaných v prvním období válečných operací v roce 1914 na to, co bylo vlastně již dávno známo z dřívějších válek a co světová válka znovu potvrdila, ale na co se po každé ukončené válce brzy zapomíná, t. j., že „opevnění usnadňuje obranu, uvolňuje síly pro útok na rozhodujícím místě a posiluje útok. Hlavně však, že polní opevnění usnadňuje obranu slabých jednotek proti přesilám.“

Podívejme se, v jakém poměru časovém a místním je ve válkách poslední doby obrana k útoku. Gen. Normand v předmluvě napsané k pojednání pplk. G. Baillse „O taktickém užití organisace terénu“ píše: „Nezapomínejme přece, že jsme musili býti čtyři leta na devíti desetinách fronty v defensivě a že na poslední desetině za ofensivy jsme byli v devíti desetinách času v defensivě.“

O důležitosti úpravy terénu píše gen. Normand dále: „Nechť praví bojovníci řeknou hodně hlasitě, co nás to stálo, že jsme kdysi opomíjeli tuto důležitou přípravu k válce (míní tím úpravu terénu — poznámka autora), která umožňuje šetřiti silami a životy... Válka postavila lopatu a krumpáč na totéž místo jako pušku...“

Jinými slovy píše gen. Normand totéž, co píše gen. Klingbeil v stati „Bitva u Gumbinen“, kde cituje výňatek ze spisu „Feldherr Psychologos“ od Kurta Hesse. Líčen je tu zdrcující účinek palby z ruských úkrytů proti německému XVII. armádnímu sboru. „... Až do večera byla nezádržná

palba. Každý si dělal lopatkou v zemi malý úkryt. Jak si každý zamiloval to malé, ocelově tvrdé nářadí... Práce lopatkou šetří krve..."

Než toto jsou důkazy o důležitosti úpravy terénu v boji (a tedy i vyzbrojení náležitým nářadím) — z poslední světové války. Chci však zde poukázat, že důležitost úpravy terénu v defensivě i ofensivě byla poznána i v minulých válkách, že nářadí pro opevňovací práce byla věnována péče a zapomenutí na ně těžce se vymstilo!

1. Použití opevňování v starověku.

Je známo, že Římané zajišťovali své výboje zřizováním opevněných táborů, obehnaných náspy až 1,5 m vysokými s palisádami, příkopy 3 až 4 m širokými a 2 až 3 m hlubokými, do nichž se uchylovali po dosažení cíle a v nichž očekávali příhodný okamžik k boji. Římané nesváděli bitvy, když neměli za sebou opevněný tábor, v němž měli jednak své zásoby, jednak útočiště při náhodném neúspěchu. Při přezimování zesilovali opevnění táborů dalším příkopem, vlčími jamami, padáky, záseky a j.

Ale i při útoku na opevněná místa budovali Římané opevnění (bloky) na komunikacích vedoucích k obleženému místu proti posílám z venku nebo proti výpadům.

2. Použití opevňování za středověku.

Ráz bitvy ve středověku, t. j. boj jezdecký, vylučoval úpravu terénu a znal jen hájení a dobývání opevněných měst a hradů. Přesto jsou tu a tam zmínky, že určitá místa v terénu, vhodná k obraně, byla ještě uměle zesilována. Tak na př. v českých dějinách najdeme zprávy, že byly v pohraničních lesích zřízeny záseky proti nájezdům Tatarů, dále víme, že Chodové dostali od českých králů výsady za hájení přechodů na hranicích, kde zřizovali proti vpádům nepříteli hlavně záseky a sruby.

Od XVI. a XVII. století počíná se polní opevnění objevovat v historii válek častěji. Vezmeme-li opět jen příklad z českých dějin, osudnou bitvu na Bílé hoře r. 1620, dočítáme se, že se české vojsko pod velením Kristiana z Anhaltu opevnilo, podle jedné zprávy dosti znamenitě, podle jiných nedostatečně.

Jak vypadala opevnění v té době, ukazují mnohá zachovaná vyobrazení. Na Staroboleslavsku při úpravě polabských staveb byl v poslední době objeven opevněný švédský tábor z r. 1630—32, skládající se z osmi redut spojených dřevěnými palisádami.

3. Použití polního opevňování za doby napoleonské.

Obsírněji se zmíním o významu polního opevnění a o jeho vlivu na vedení operací ve válkách za velké francouzské revoluce a za prvního císařství koncem XVIII. a počátkem XIX. století, kdy se objevuje nový velký vojevůdce — Napoleon. „Žádný velitel nepoužil polního opevňování takovou měrou jako Napoleon. Použil ho ve všech způsobech, a to ve všech svých válkách jak na hlavních bojištích, tak i na bojištích vedlejších“ — napsal gen. Camon v úvodu k pojednání „Opevňování ve válkách napoleonských“. Názory Napoleonovy na polní opevňování nejlépe poznáme ze studia jeho pojednání, která napsal o svých taženích, a z jeho rozkazů a směrnic. Vidíme, že řešil sice své operace ofensivně, ale často až po defenzivním vyčkávání.

Napoleon nařizoval zaujetí obrany v posicích buď na vedlejších bojištích, nebo když nehledal rozhodný výsledek, ale když chtěl jen získati čas. Zaujal takovou posici, aby nepřítel předpokládal, že bude svedena pravidelná bitva. V této posici se držel tak dlouho, dokud nebyla jeho vojska ohrožena, pak ustoupil ve vhodný okamžik na druhou posici, kde opakoval tentýž manévř. Vhodná místa byly pro tento druh války horské hřebeny nebo údolí, vodní toky, zesílené stálým anebo polním opevněním. Tím zdržoval nepřítele tak dlouho, až soustředil dostatečné síly k rozhodné akci nebo poutal jeho části, zatím co rozhodující akce byly vedeny na hlavním bojišti.

Tak na př. před bitvou u Rivoli r. 1796, kdy byl Napoleon v defenzivním postavení na řece Adiži, posílá gen. Joubertovi svého velitele zenižního vojska Chasseloupa, aby společně prozkoumali výšiny u Castelnova a stanovili způsob, jak vybudovati opevnění, jímž by nepřítel byl zadržen aspoň tři dny, aby tak byl získán čas pro hlavní operace. Ve skutečnosti bylo provedeno hlavní úsilí rakouské armády (gen. d'Alvinzi) v této bitvě proti těmto opevněním.

V jiném případě posílá Napoleon před pochodem na Vídeň gen. Joubertovi, kterému svěřeno hájiti Tyroly severně od Tridentu, 29. ledna a 17. února 1797 instrukce, aby vyhledal mezi Tridentem a Castelnovu čtvero obranných posic. Zvláštní důraz klade Napoleon na druhou obrannou posici u Mori a Torbole, která měla býti tak vybudována, aby touto obrannou posicí zadržel po několik dní dvojnásobnou přesilu a tím získal čas, aby divise z prostoru Verony došly včas k pramenům Brenty a napadly rakouská vojska v boku.

Podobnou instrukci posílá Napoleon roku 1798 gen. Brunemu pro obranu Itálie a napomíná jej, aby se střežil zaujmouti obranné postavení na příliš široké frontě vzhledem k silám, které má k dispozici, a naznačuje mu, jak si má počínati za různých předpokladů rakouské ofensivy. Zvláště zdůrazňuje důležitost ovládati jezero Gardské, a aby se bez přestání pracovalo na Rocca d'Anfo. Kdyby nebylo možno tato opevnění ukončiti a nebylo naděje na obsazení této důležité posice, žádá aspoň zničení všechny silnice a vybudovati větší počet redut pro 50 až 100 mužů, aby byl tím zpomalen pochod nepřítele o 5 až 6 dní a tak bylo zabráněno jeho záměrům.

V zimním tažení roku 1813 nařídil Napoleon sborům prvního sledu, aby ihned začaly budovat opevnění. Každý sbor měl vybudovat obrannou posici, v níž by zastavil nepřítele až do příchodu posil. V instrukcích vydaných velitelům sborů stále zdůrazňuje nutnost volby dobrých posic členěných do hloubky, opevňování k dosažení houževnatého odporu, opevnění výšin a defilé a p.

Napoleon rovněž předpokládal, že boje na opevněných posicích mu umožní získati kladné zprávy o síle nepřítele.

Význam opevnění pro obranu znal nejen Napoleon, ale i jeho protivníci. Před bitvou u Caldiera vybuďoval arcivévoda Karel proti armádě Massénově na frontě 7 km široké 12 redut jako opěrné body. Dva dni se v nich hájil a vyklidil je až po obchvatném manévru Napoleonově.

V jarním tažení r. 1813 budovaly koalované armády prusko-anglicko-ruská často polní opevnění, jejichž dobývání stálo francouzskou armádu hodně obětí. U Budyšina se postavily tyto koalované armády proti Na-

poleonovi v předsunuté posici na břehu Sprévy, kdežto hlavní posici měly asi 10 km za ní.

V srpnu r. 1812 obsadili Rusové výhodnou posici na výšinách Borodina (150 km západně od Moskvy), zesílenou malým přítokem řeky Moskvy, tekoucím podél svahů výšin a polním opevněním. (Uzavřený opěrný bod [redut] „Svědino“, předsunutý 1400 m před hlavní posici, opěrný bod „Velká reduta“ ve středu hlavní posice a tři menší opěrné body před Semenovskoje.)

Velká francouzská armáda musila podniknouti 6. září mnoho těžkých útoků, aby se této opěrné posice zmocnila, a na konec uznal sám Napoleon, že se dopustil chyby tím, že nevytlačil Rusy z jejich postavení obchvácením jejich levého křídla.

Bitva u Borodina je zajímavá po té stránce, že se Napoleon dopustil chyby tím, že útočil přímo proti opevněním, ač věděl, že opevnění zesiluje obránce a ač své podřízené velitele před podobnou akcí varoval, jak vysvítá z dopisů a instrukcí, zaslanych maršálu Soultovi, Lannesovi a princovi Eugenovi.

Maršálu Soultovi píše v říjnu 1806: „Je-li nepřítel v posici, kterou má obsazenu již delší dobu, kterou dobře zná a opevnil, jednejte obezřele.“

Maršálu Lannesovi píše po bitvě u Jeny 12. prosince 1806: „Říkám-li, že je třeba útočiti na každého, s kým se setkáme, míním tím, že je třeba útočiti na každého, kdo je na pochodu a ne v posici, která jej dělá příliš silným.“

Jakou cenu připisoval Napoleon opevněním? V pojednání psaném ve vyhnanství na ostrově Sv. Heleny o tažení z r. 1796 uvádí: „Na výšině u Rivoli, Corona, kaple San Marco a u Rocca D'Anfo měla býti vybudována dobrá opevnění ze dřeva a zdiva. Za 6 neděl bylo možno zřídit na jmenovaných místech 4 pevnosti, každou vyzbrojenou 15 děly, se 400 až 500 vojny posádky, které by zajistily přístupy z Alp před každým překvapením anebo náhlým útokem. To by mělo pro armádu větší cenu než posila 15.000 vojinů.“

O tažení r. 1800, kdy byla armáda Massénova před příchodem záložní armády alpskými průsmyky do Italie zatlačena do Janova, napsal, že byly tři možné způsoby operací, jak se mohl Masséna vyhnouti neúspěchu. Zdůraznil: protože byl Masséna v obraně, měl využití co nejvíce polního opevnění. Kdyby byl vybudoval na výšinách u Janova opevněný tábor, chráněný na bocích polními pevnostkami (forts de campagne), v čele s redutami, se silnou zálohou v Janově, mohlo tam vzdorovati 30.000 Francouzů proti 60.000 Rakušanů.

Uvedl jsem jen několik příkladů, jaký technický význam přičítal Napoleon polnímu opevnění. Ale tento vojevůdce vyslovil již před 100 lety zásadu, která se i za světové války těžko probíjela, to jest odpověď na otázku, kdo má prováděti práce, vyplývající z úpravy terénu. Jeho rozhodnutí je jasné v odpovědi, zaslane 10/IV 1799 v Egyptě gen. Muratovi na žádost, aby mu poslal pracovní oddíly, které by opevnily posici zaujatou armádou.

Napoleon píše: „Opevnění, jež máte zřídit na výšinách, které Vaše lehká pěchota obsadila, proveďte postupně všemi jednotkami, které Vám podléhají, ať je to pěchota nebo jezdeckto, dokonce použijte i vozků,

bude-li to nutno. Je vojenská zásada, aby se každý detašovaný sbor opevňoval sám, a to musí býti též jednou z prvních starostí toho, kdo zaujímá obrannou posici. Nepočítejte s posláním žádných pracovních oddílů.“

Vyžadoval-li Napoleon, aby každý sbor prováděl opevňovací práce sám, staral se také, aby byl vybaven pracovním nářadím. Tak nařizuje 16. září r. 1806 maršálu Berthiérovi, aby každá divise armádního sboru měla 400 až 500 kusů ženijního nářadí kromě 1500 kusů pro každý sbor, a vyzývá jej, aby neztrácel ani okamžik k organizaci této důležité složky výzbroje, neboť „bez nářadí nemůžete se opevňovat, vybudovat opěrné body, což může mítí osudné následky“. V touž dobu upozorňuje maršála Soult, aby měl u svých divisi stále 3000 až 5000 kusů ženijního nářadí, aby k ochraně proti pruskému jezdecktu mohl podle okolností zříditi reduťtu nebo aspoň prostý příkop.

Výstižně vyjádřil Napoleon cenu polního opevňování výrokem: „Polní opevnění je vždy užitečné, nikdy zbytečné, často nezbytné, ovšem, je-li dobře pochopeno.“ Důležitost ženijního nářadí vysvitne z jiného jeho výroku: „Voják musí mítí stále u sebe pět věcí: pušku, náboje, tlumok, potravu a ženijní nářadí“.

4. Použití polního opevňování po době napoleonské.

Zdalo by se, že z válek napoleonských čerpaly poznatky armády evropských států, t. j., že poznaly význam polního opevnění pro boj. Zatím se však ukázalo, že mnohé armády nedocenily výhodnost polního opevňování, ba že jej mnohdy podceňovaly, dokonce i zavrhovaly. Zajímavé je, že právě francouzská armáda tak málo porozuměla Napoleonovi. Ač byla tato armáda v roce 1870 v obraně, zřídka kdy použila polního opevnění. 18. srpna r. 1870 se u St. Privat ukázalo nejlépe, jakou cenu má úprava terénu k obraně. Tam 2. a 3. francouzské armádní sbory, které upravyly osady v svém prostoru k obraně a vybudovaly si bojová stanoviště (zákopy), uhájily poměrně snadno svá postavení. Naproti tomu 6. francouzský sbor neučinil po té stránce nic a byl obklíčen. Týž sbor nechal dokonce před odchodem na frontu v Châlonsu celý svůj ženijní park. Naproti tomu Němci, ač byli v ofenzivě, budovali obranné posice, aby se na nich mohli zastavit při neúspěchu.

Válka rusko-turecká v r. 1877-78 znovu zjevně ukázala cenu polního opevnění. Celé dobývání Plevna byly jen marné krvavé útoky na polní opevnění, vybudované za tři měsíce a za bojů stále doplňované. Na konec musilo býti dobýváno tohoto polního opevnění docela plánovitě, jako by to byla stálá pevnost, kde útočník měl 120.000 vojáků a 500 děl proti 45.000 vojáků a 80 dělům obránce. Útočník byl též přinucen užítí polního opevňování. Prudký Skobelev neudělal ani krok kupředu, aniž se zajistil polním opevněním. Rusové, ač nedostatečně vybaveni polním nářadím, hloubili si rychlé úkryty, hromadili před sebe všechno, co našli, kameny, drny, mrtvoly. Při nedostatku ženijního nářadí pracovali bodáky a jídelními miskami. Při obléhání Plevna bylo zřejmo, že se k polnímu opevnění musí uchýliti nejen obránce, ale i útočník, aby si dobře zajistil dosažené úspěchy. Skobelev porozuměl dobře významu polního opevnění a využil ho s úspěchem při útoku na Plevno.

5. Použití polního opevňování v rusko-japonské válce.

Válka rusko-japonská znovu upozornila na důležitost polního opevňování. Kdykoli se v této válce některá japonská armáda zastavila na svém postupu, ihned upravovala dosažený prostor k obraně, aby snáze čelila protiútokům.

Japonci upravovali dosažený terén k obraně i za ofensivy a nazývali opevnění pohyblivým štítem útočníka. Bylo nařízeno, že při každém zastavení střelecké linie vždy střídavě jeden voják střílí, druhý hloubí zákop. Tím se mohly i nej přednější útočné vlny krýti v zákopech, aniž byl boj přerušen.

Francouzský vojenský přidělenec, který sledoval tuto válku, napsal: „Je nezbytno chrániti se před palbou a opevňovati postupně dobytý terén.“ Anglický vojenský přidělenec prohlásil, že zručnost v zacházení s motykou a lopatou bude příště jedna z nejdůležitějších vlastností vojína.

Také po zkušenostech z rusko-japonské války dostalo se pěchotě všech evropských armád většího množství ženijního nářadí. Rovněž předpisy o polním opevnění, o jeho taktickém využití a technickém provádění byly namnoze přepracovány a doplněny.

6. Názory na polní opevňování krátce před r. 1914.

Na konec přihlédneme ke skutečnosti, s jakými názory na polní opevňování šly evropské armády do války v roce 1914.

Předpisy o využití a úpravě terénu v různých fázích bojů byly u všech armád. Tyto předpisy byly zpracovány na základě zkušeností z předcházejících válek, mnohé zásady v nich uvedené jsou platné podnes, ježto světová válka znovu dokázala jejich správnost. I ženijní výzbroj byla poměrně dobrá. Ale pěchota tyto předpisy málo znala, polní opevnění podceňovala, ukrýti se před zdrcujícím účinkem palby bylo pro ni nečestné, dokonce známkou zbabělosti. Ženijní nářadí bylo jako zbytečná přítěž zahazováno. Teprve těžké ztráty v počátečních bojích r. 1914 naučily pěchotu znovu si vážiti ženijního nářadí. Rovněž neznala zásady, jak útočiti na nepřítele v polním opevnění a tak ve světové válce musily být znovu těžce získávány zkušenosti, které vyplývaly z dřívějších válek.

Mohlo by býti uvedeno mnoho příkladů ze začátku války z r. 1914 a 1915, jak bojující jednotky měly stále neúspěchy nebo dobyté úspěchy ihned ztratily, protože neuměly využití polního opevnění k zesílení obrany nebo k zajištění dobytého terénu. Bylo třeba proliti mnoho zbytečné krve, aby francouzskému heslu gen. Normanda, že „práce lopatkou šetří krve“, bylo dokonale pěchotou porozuměno.

A protože, jak historie učí, po každé válce se rádo zapomíná, třeba znovu připomenouti, že i u nás nutno věnovati úpravě terénu jak v ofensivě, tak v defenzivě, co největší péči. Světová válka znovu jasně dokázala důležitost polního opevňování pro úspěšné vedení boje, neboť, podle slov gen. Normanda, úprava terénu dovoluje spojení sil a životů a spolu s prvkem utajení, nárazem a rychlostí mocně přispívá k vítězství!

Prameny:

Gen. mjr. Klingbeil: Vliv polního opevňování na operace ve Vých. Prusku v r. 1914/15. Mil. Wochenblatt 1931/32.

Plk. Baills: Taktické užití úpravy terénu, Paříž, 1928.

Gen. Camon: Opevňování ve válkách napoleonských.

Cours de tactique.